

Андронов Ігор Володимирович

Національний університет «Одеська юридична академія»

доцент кафедри цивільного процесу, кандидат юридичних наук, доцент

ПОСТАНОВИ СУДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ТА КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

На відміну від провадження в суді першої інстанції, де предмет судового розгляду є спірні матеріальні правовідносини сторін (у справах позовного провадження) чи юридична вимога, не пов'язана з вирішенням спору про право, поставлена перед судом в порядку окремого провадження, предмет судового розгляду в судах апеляційної та касаційної інстанції є законність та обґрунтованість (в суді апеляційної інстанції) або лише законність (в суді касаційної інстанції) судового рішення. Водночас суди апеляційної та касаційної інстанції не можуть обмежитись лише перевіркою судового рішення не втрутившись в основне питання стосовно вирішення матеріально-правових вимог, оскільки ці питання тісно пов'язані. Тому предмет судового розгляду в судах апеляційної та касаційної інстанції складається з двох частин: 1) законність та обґрунтованість (або лише законність) судового рішення; 2) спірні матеріальні правовідносини сторін (у справах позовного провадження) чи юридична вимога, не пов'язана з вирішенням спору про право, поставлена перед судом в порядку окремого провадження.

Слід констатувати, що завданням як суду апеляційної, так і суду касаційної інстанції є перевірка законності та обґрунтованості (апеляційна інстанція) або лише законності (касаційна інстанція) судового рішення. Просто в суді апеляційної інстанції перевірка законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції здійснюється шляхом перегляду справи.

Погляд на судову апеляцію як на перевирішення справи судом вищестоящої інстанції був доволі популярним серед науковців

дореволюційного періоду [1, с. 295-296; 2, с. 272] та вважається класичним. М.Й. Штефан писав, що суть апеляції полягає в новому (повторному) розгляді і перевіренні справи судом апеляційної інстанції [3, с. 475]. Сучасні дослідники вказують, що до змісту апеляції входять два основних елементи: повторність розгляду справи та перевірка судового акту [4, с. 23].

В юридичній літературі різницю між апеляцією та касацією проводять по двом основним ознакам: об'єктам оскарження та межах перевірки.

1) апеляція подається на рішення, що не набрали законної сили, а касація – на ті, що набрали законної сили;

2) апеляційна інстанція переглядає рішення з питань факту та права, касаційна – з питань права [5, с. 6].

Таке твердження відповідає нормам ЦПК України. Відповідно до ст.ст. 352, 353 ЦПК України об'єктами апеляційного оскарження є рішення та ухвали суду першої інстанції. Положення ч. 2 ст. 273 ЦПК України свідчать про те, що в апеляційному порядку оскаржують ся рішення, що не набрали законної сили.

В касаційному порядку відповідно до ст. 389 ЦПК України можуть бути оскаржені рішення та ухвали суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції (звичайно крім обмежень, встановлених процесуальним законом та пов'язаними з наявністю «процесуальних фільтрів», завдяки яким до суду касаційної інстанції потрапляє не кожна цивільна справа). Процесуальний закон не ставить набрання рішенням законної сили в залежність від закінчення строку його касаційного оскарження та здійснення такого оскарження. Відповідно до ст. 384 ЦПК України постанова суду апеляційної інстанції набирає законної сили з дня її прийняття. Отже в касаційному порядку оскаржуються вже такі, що набрали законної сили судові рішення. Характеризуючи право касаційного оскарження, Р.М. Мінченко відзначає, що об'єктом касаційного оскарження є судові рішення, що набрали законної сили [6, с. 185].

У ч. 1 ст. 367 ЦПК України прямо зазначається, що суд апеляційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції, тоді як суд касаційної інстанції перевіряє лише законність судових рішень (ч. 2 ст. 400 ЦПК України) та не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Апеляція не може розглядатися як повторний розгляд справи по суті, оскільки тоді суд апеляційної інстанції дублюватиме функції суду першої інстанції, нівелюючи, тим самим, значення рішення суду першої інстанції. Розгляд справи в суді першої інстанції в такому разі розглядатиметься багатьма учасниками процесу лише як підготовка (свого роду тренування) перед апеляційним розглядом справи. З іншої сторони, апеляція не повинна розглядатися як лише проміжний етап, чергова сходінка між першою інстанцією та касацією. Так відбувається тоді, коли суд касаційної інстанції повністю або частково дублює функції суду апеляційної інстанції.

На сьогоднішній день позитивним явищем є запровадження у ЦПК України так званих «процесуальних фільтрів», завдяки яким не кожна справа може потрапити до суду касаційної інстанції. Тим самим автоматично підвищується значення суду апеляційної інстанції, рішення якого для значної кількості справ стає остаточним.

Як відзначається в юридичній літературі, інститут касації в його класичному розумінні притаманний правовим системам континентального права, у яких домінуючим джерелом права є нормативні акти, що приймаються вищим законодавчим органом на основі політичної більшості (сталого чи ситуативного). Законодавчий механізм допускає високий рівень політичної доцільності і, як наслідок, нормативні акти не завжди є досконалими, не завжди належним чином відображають соціально-правові реалії соціального буття. При

застосуванні законодавчих норм на практиці об'єктивно виникають труднощі з їх правильним та однаковим тлумаченням. Якщо такі труднощі вчасно не подолати, то це суттєво перешкоджатиме стабільному розвитку права, збалансованому функціонуванню правової системи країни [7, с. 112; 8, с. 29].

Виходячи зі змісту ст. 7 (п. с) Рекомендації R (95) 5 від 07.02.1995 року Комітету міністрів державам-членам відносно введення в дію і поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і торгових справах [9] функціями суду касаційної (третьої) інстанції під час перегляду судових рішень у касаційній інстанції є розвиток права, забезпечення однакового тлумачення закону, вирішення питань права, що мають значення для усього суспільства в цілому.

У наукових джерелах вірно робиться наголос на тому, що у сучасних умовах, завдяки загальним процесам зближення правових систем, найвищі судові органи все більше стають органами «узагальнення» права і забезпечення його одноманітності, як це історично було властиво країнам континентальної Європи. При цьому, незважаючи на безперечний публічний інтерес (в першу чергу інтерес держави) до забезпечення одноманітності судової практики, визначальною для формування останньої є воля сторін судового спору до оскарження судових рішень [10, с. 67].

Тобто у постановах суду касаційної інстанції найбільшою мірою проявляється тенденція до поєднання приватного інтересу учасників справи до перевірки законності їх рішень та публічного інтересу держави до забезпечення єдності судової практики.

Таким чином, можна зробити висновок, що судові постанови – це підсумкові акти правосуддя судів апеляційної та касаційної інстанції, якими реалізується право особи на оскарження та перевірку судових рішень з метою виправлення судових помилок.

Ухвалюючи постанову, суд апеляційної та касаційної інстанції дає відповідь на апеляційну (касаційну) скаргу особи, яка звернулася до нього з вимогою про перевірку судового рішення. Водночас така перевірка призводить також і до відповіді на позовну вимогу (вимогу в порядку окремого провадження), вирішену судом першої інстанції, оскільки виправляючи помилку нижчестоящего суду суд апеляційної (касаційної) інстанції повинен вказати, як саме повинен бути вирішений юридичний спір.

Постанова суду апеляційної інстанції є результатом перегляду цивільної справи та перевірки законності та обґрунтованості рішень та ухвал суду першої інстанції.

Постанова суду касаційної інстанції є результатом перевірки законності рішень, ухвал та постанов судів першої та апеляційної інстанції. У постановах суду касаційної інстанції найбільшою мірою проявляється тенденція до поєднання приватного інтересу учасників справи до перевірки законності їх рішень та публічного інтересу держави до забезпечення єдності судової практики.

Список використаної літератури:

1. Гольмстен А.Х. Учебникъ русскаго гражданскаго судопроизводства / А.Х. Гольмстен. – Санкт-Петербургъ: Типографія М. Меркушева, 1913. – 411 с.
2. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса / Е.В. Васьковский. – М.: изд. бр. Башмаковых, 1917. – 429 с.
3. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл / М.Й. Штефан. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.
4. Грибов Н.Д. Правовая природа апелляции в цивилистическом процессе: Дисс. ... канд. юрид наук / Н.Д. Грибов. – М., 2016. – 240 с.

5. Апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у цивільному судочинстві. Практичний коментар / упоряд. Ю.І. Руснак. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 172 с.

6. Мінченко Р.М. Касаційне провадження: об'єкти та суб'єкти касаційного провадження / Р.М. Мінченко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Т. 12. – С. 182-189.

7. Сірий М.І. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє / М.І. Сірий // Юридичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 112-119;

8. Сірий М.І. Касація – основна функція Верховного Суду України / М.І. Сірий // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 4 (116). – С. 29-34.

9. Рекомендація R (95) 5 від 07.02.1995 року Комітету міністрів державам-членам відносно введення в дію і поліпшення функціонування систем і процедур оскарження у цивільних і торгових справах. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_153.

10. Стандарты справедливого правосудия (международные и национальные практики) / кол. авторов ; под. ред. Т.Г. Морщаковой. – М.: Мысль, 2012. – 584 с.